

İSMAYIL HACIYEV

AZƏRBAYCANLA ADI QOŞA ÇƏKİLƏN ÜMUMMİLLİ LİDER

Görkəmli siyasi və dövlət xadimi Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi hər iki dövrdə həyata keçirdiyi tədbirlər tədqiqatı cəlb edilmiş, təhlil və ümumiləşdirmələr aparılmış və müəyyən edilmişdir ki, ulu öndər Azərbaycana birinci dəfə rəhbər seçildə ölkə geridə qalmış aqrar respublika kimi təmnirdi. Buna qədər heç bir beşlik yerinə yetirilməmişdir. Ulu öndər Azərbaycana birinci rəhbərliyi dövründə geniş təşkilatı tədbirlər həyata keçirmiş, nəticədə ütfəq büdcəsindən respublikaya ayrılan vəsaitin artırılmasını təmin edə bildmiş, sənaye və kənd təsərrüfatının inkişafına, kənd hazırlığına xüsusi fikir və nmış, yaşayış sahələrinin genişləndirilməsinə, Azərbaycan kəndinin sımasının dəyişdirilməsinə nail olmuş, ölkəmizi iri sənaye respublikasına çevirmişdir.

Hakimiyyətinin ikinci dövründə ölkəmizi xaos və qarşadurmada, vətəndaş müharibəsindən xilas etmiş, müstəqilliyimizi əbədiyyətə çevirmiş, Xəzər neftini dünya üçün yenidən kəşf etmiş, neftin dünya bazarına çıxarılmasına nail olmuş, ordu quruculuğunu təmin etmiş, əsaslı islahatlar aparmış, yeni Konstitusiya hazırlanaraq qəbul edilmişdir.

Görünürsü kimi, Heydər Əliyevin Azərbaycan üçün etdiklərini başqa rəhbərlərimiz edə bilməmişlər. Ona görə də Heydər Əliyev deyəndə Azərbaycan, Azərbaycan deyəndə Heydər Əliyev yada düşür.

Açar sözlər: Azərbaycan, Heydər Əliyev, Heydər Əliyev ili, siyasət nəhəngi, xilaskar, müstəqilliyin memarı, ümummilli lider.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, görkəmli siyasi və dövlət xadimi Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illiyi bu il may ayının 10-da tamam olur. Bununla əlaqədar olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 29 sentyabr 2022-ci il tarixli Sərəncamla 2023-cü ili Azərbaycan Respublikasında "Heydər Əliyev ili" elan etmişdir. Sərəncamda deyilir: "Heydər Əliyevin zəngin həyat yolu və müstəsna fəaliyyətinin bütün mərhələləri bir-birini tamamlamış, öz xalqına sıx bağlılıq, milli dövlətçilik məfkurəsinə sadiqliyin canlı təəcəssümü olmuşdur. Geniş bilik və dərin təfəkkür sahibi olan Heydər Əliyev düşünlülmüş və cəsarətli qərarlar ilə təkcə müstəqillik dövründə deyil, bütün dövrlərdə Azərbaycan ictimaiyyətini ən ciddi şəkildə düşündürən məsələləri uğurla həll etmişdir. Ulu öndər cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələri arasında üzvi bağlılıq aydın görərək müəllifi olduğu milli inkişaf strategiyasında ictimai, siyasi, sosial, iqtisadi, mədəni və digər sahələrdə qarşısında duran vəzifələri düzgün müəyyənləşdirmiş və məharətlə həyata keçirmişdir..

Dövrünün ən nüfuzlu siyasətçiləri ilə bir sırada duran Heydər Əliyev Azərbaycanın müasir simasının, xalqımızın zəngin dəyərlərinin tanınması və ölkəmizin beynəlxalq münasibətlər sistemində layiqli mövqe qazanmasında müstəsna rol oynamışdır [2, 2022, 30 sentyabr].

"Siyasət nəhəngi", "Siyasət qrossmeysteri", "İdarəetmənin kamil ustası", "Siyasət patriarxı" kimi fikirlərlə qiymətləndirilən ulu öndər Heydər Əliyev "nəinki Azərbaycanı, dünyanı idarə etmək gücündə olan" nadir siyasi və dövlət xadimi kimi məşhur idi. Adətən siyasət, dövlətçilik sənətini incəsənətə bənzədirlər. İncəsənətdə olduğu kimi, siyasət sahəsində də çox zəhmət çəkməklə, xüsusi məktəblər qurtarmaqla dahilik zirvəsinə qalxmaq mümkün deyil. Bunun üçün həm də fitri istedad – Allah vergisi lazımdır. İncəsənət aləminin Motsart, Bethoven, elə bizim Üzeyir bəy kimi dahiləri öz ölməz əsərlərini fitri istedadları sayəsində yaratmışlar. Siyasət dünyasının Bismark, Lloyd-Core, Atatürk, Stalin, Ruzvelt, Çörçill... kimi nəhəng simaları da bütün digər xüsusiyyətləri ilə yanaşı, həm də fitri istedadları ilə fərqlənmişlər. Adı zamanəmizin dövlətçilik və siyasət tarixinə əbədi yazılan, bu sahədə Allah vergisinə malik olan qüdrətli dövlət xadimlərindən biri də nəhəng siyasətçi Heydər Əliyevdir.

Məlum olduğu kimi, tarix boyu çoxları hakimiyyətə cən atmış və bir çox hallarda da buna nail olmuşlar. Lakin bunların bəziləri öz təfəkkür məhdudluqları üzündən son nəticədə diktatorlara, digərləri isə öz iradə zəiflikləri ucbatından ətrafdakıların oynacağına çevrilmişlər. Məhz bunları nəzərdə tutaraq, böyük fransız mütəfəkkiri Pol Anri Holbax yazırdı: "Hakimiyyət yalnız o vaxt böyük nemət olur ki, onu əldə edən adama təbiət və tərbiyə alicənablıq, qüvvətli ruh, geniş ürək, dərin ağıl, böyük təcrübə vermişdir".

Nəsirəddin Tusi isə yazırdı: "Hökumətliq o adama yaraşır ki, cəmiyyət xəstələndikdə onu müalicə edə bilsin. Çünki hökmdar ölkənin həkimi yerində olmalıdır".

Təbiət və tarixsə öz varlığında bu kimi ülvi keyfiyyətlərin üzvi bir vəhdət halında birləşdiyi fenomenal şəxsiyyətləri çox az-az yetirir. Müasir dünya siyasətində qəbul edilmiş, bütün dünyanı idarə edə bilən dövlət xadimi, ümummilli lider, siyasət patriarxlarından biri Heydər Əliyev kimi. Məhz bu keyfiyyətlərin sayəsindədir ki, o öz hakimiyyətini səlahiyyətlərinin gücü ilə deyil, şəxsiyyətinin qüdrəti, idarəetmə məharətinin gücü ilə həyata keçirir, qarşısındakını zəkası, ağılı, məntiqi təfəkkürü, müdnikliyi, qərəzsiz mövqeyi, uzaqgörənliyi, səbirliliyi... ilə əfsunlayırdı.

Heydər Əliyev və Azərbaycan. Bu adlar həmişə qoşa çəkilir. Bu təsadüfi deyildir. Azərbaycanı Azərbaycan edən, onu dünyada tanıdan ulu öndər Heydər Əliyev olmuşdur. Heydər Əliyevə qədər, yəni onun hakimiyyətə gələnə qədərki Azərbaycan və hakimiyyətdə olduğu dövrdəki Azərbaycan. Müqayisədə fərq və təzadlar ortaya çıxır.

Ötən əsrin 60-cı illərinin sonlarına doğru sovet dövlət və hökumət dairələrində ki fəyət qədər tanınan Heydər Əliyev Moskvanın diqqətini cəlb etmişdi. Lakin Sovetlər Birliyində belə bir fakta təsadüf edilməmişdir ki, respublika DTK-nın sədri ölkə rəhbəri olsun [15, s. 370]. Heç beynəlxalq aləmdə də bu yaxşı qarşılanmırdı. Lakin bu dövr sosial-iqtisadi böhran keçirən, korrupsiya, sənətsizlik, məsuliyyətsizliyin hökm sürdüyü Azərbaycanı yalnız bu cür dəmir iradəli, coşqun enerjiyə, iti ağıla və zəngin təcrübəyə malik dinamik bir lider ayağa qaldıra bilərdi. Belə də oldu. 1969-cu il iyulun 14-də Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçilən Heydər Əliyev düz 14 il bu vəzifədə respublikanı idarə etdi. Bu illər ərzində Azərbaycan həyatının bütün sahələrinə yeni ab-hava gətirdi, qurdu, yaratdı, doğma respublikanı ucaltmaqla bərabər özü də ucaldı. Ən ali dövlət təltifləri ilə mükafatlandırıldı, lakin ən böyük mükafatı tükənməz el sevgisi, böyük ümumxalq məhəbbəti oldu.

Azərbaycanda yaradılan milli gəlirin yalnız 60 faizinin respublikada saxlanıldığını, bu göstəricinin digər ittifaq respublikaları ilə müqayisədə çox aşağı olduğunu narazılıqla bildirən dahi lider vəziyyətin kökündən dəyişməsi üçün prinsipliyyət göstərir, SSRİ rəhbərliyi ilə müntəzəm danışıqlar aparırdı. Azərbaycanda 1961-ci ildən 1970-ci ilə qədər adambaşına düşən milli gəlirin artımı cəmi 130 rubla bərabər olmuş, yəni ittifaq üzrə orta göstəricidən 61 faiz aşağı idi. 1982-ci ildə Heydər Əliyev Moskvaya işləməyə dəvət ediləndə Azərbaycan milli gəlirin inkişaf sürətinə görə müttəfiq respublikalar arasında birinci yeri tuturdu. Artıq 1980-ci ildə respublikada adambaşına düşən milli gəlirin həcmi 81 faizə, milli gəlirin orta illik artım sürəti adambaşına 5,8 faizə çatmışdı. Müqayisə üçün deyək ki, 1960-1965-ci illərdə sonuncu göstərici 1,2 faiz olmuşdu [14, s. 403]. Respublikamız 1980-ci ilin sonlarında əmək məhsuldarlığının artımına görə ölkədə birinci yərə çıxdı.

Tarix kitablarından oxumuşuq ki, 20-30-cu illərdə SSRİ-də sənayeləşmə həyata keçirilib. SSRİ dövründə çoxları bilmirdi ki, bu, ucqarların soyulması və müflisləşdirilməsi hesabına Rusiyanın sənayeləşdirilməsi idi. Bunun nəticəsi idi ki, Azərbaycanda sənayeləşmə sahəsində elə ciddi uğurlar qazanılmadı. Əslində respublikamızda sənayeləşmə sözün həqiqi mənasında Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Onun rəhbərliyi, təşəbbüsü, bəzən də inadı və öz nüfuzundan istifadə etməsi nəticəsində 14 il ərzində Azərbaycanda 250-dən artıq sənaye müəssisəsi istifadəyə verildi. Bunun üçün ilk növbədə sənayedə struktur dəyişiklikləri aparıldı və bu problemi Azərbaycanın inkişaf strategiyasında prioritet istiqamət hesab edildi. Çətinlik onda idi ki, respublikadakı sənaye müəssisələrinin 90 faizi ittifaq mülkiyyətində idi. Belə vəziyyətdə sənayeni necə inkişaf etdirmək, hansı struktur dəyişiklikləri aparmaq olardı. Lakin Heydər Əliyevin məqsədyönlü fəaliyyəti və inadlı mübarizəsi nəticəsində Sov.İKP MK və SSRİ Nazirlər Soveti Azərbaycanda sənayenin strukturunun təkmilləşməsinə dair çox mühüm qərar qəbul etdi. Nəticədə, sənayenin yeni sahələri yaradıldı, istehsalın mədəni-texniki səviyyəsi yüksəldi, müəssisələrin böyük əksəriyyəti respublikamızın tabeliyinə keçirildi. Azərbaycan 1976-1980-ci illərdə sənayedə məhsul istehsalının artımına görə ittifaqda birinci yərə çıxdı. Sənayenin strukturunda maşınqayırma və metal emalı sənayesinin payı 6 faizdən çox artdı. Heydər Əliyev Azərbaycan iqtisadiyyatının maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, yeni-yeni sənaye sahələrinin, istehsal obyektlərinin istifadəyə verilməsi məqsədilə keyfiyyətli investisiya strategiyasını hazırladı və onun uğurlu həllinə nail oldu. Nəticədə, tikilən, qurulan müəssisələrin hamısı o dövrün texnikasının və elminin son sözü ilə, əksəriyyəti də ittifaq büdcəsi hesabına. Ulu öndərin ciddi səyi nəticəsində Azərbaycanda sənayeləşmə geniş vüsət aldı, aqrar iqtisadiyyatdan sənaye iqtisadiyyatına, yüksək sənaye

sivilizasiyasına keçid uğurla təmin edildi. Ulu öndərin respublika rəhbərliyinə gəlişinə qədər ümumi sayı 735 təşkil edən sənaye müəssisələri qısa müddətdə artaraq 1048-ə yüksəldi [2, 2023, 17 mart]. Ümumilikdə, Heydər Əliyevin birinci rəhbərliyi dövründə aparılan kompleks islahatlar, formalaşdırılan güclü aqrar-sənaye, energetika və neft-kimya sənayesi potensialı Azərbaycanı nəinki qabaqcıl respublikalardan birinə çevirdi, eyni zamanda onun gələcək müstəqilliyi üçün fundamental əsaslar yaratdı.

Heydər Əliyevin gündəlik qayğısı və səyi nəticəsində respublikada kənd təsərrüfatı, tikinti, nəqliyyat, rabitə demək olar ki, yenidən quruldu. Heydər Əliyev böyük bir məsənət səxavəti, qayğısı ilə elm, təhsil, mədəniyyət və incəsənətimizin həm qurucusu, həm himayəçisi, həm də pərəstişkanı oldu. Onun iti nəzərlərindən, məqsədyönlü fəaliyyətindən cəmiyyət həyatının heç bir sahəsi, hətta ilk baxışdan diqqəti cəlb etməyən bir guşəsi belə yayınmırdı.

Məsələn, Heydər Əliyev hakimiyyətdə olduğu ilk illərdə aşkar etdi ki, respublikada mövcud olan iki ali hərbi məktəbdə professor-müəllim heyəti və tələbələr arasında Azərbaycan millətindən olanlar barmaqla sayıla bilən qədər azdır. Bir neçə il bu sahədə lazımı işlər aparıldıqdan sonra vəziyyət tamamilə dəyişdi. Bununla bərabər SSRİ-nin ən nüfuzlu ali hərbi məktəblərinə hər il 800 nəfərdən artıq azərbaycanlı gənə təhsilə göndərildi. Bu böyük dövlət adamı SSRİ dövlətinin ən möhtəşəm nəzərə çarpan 70-ci illərin sonlarında yalnız bir neçə nəfərin görə biləcəyi nadir uzaqgörənliklə ittifaqın içəridən dağılacağını görür, müstəqil Azərbaycana milli zabıt kadrların necə vacib olduğunu bilirdi. Elə bu səbəbdən də Bakı şəhərində Cəmşid Naxçıvanski adına hərbi liseyin yaradılmasına nail oldu [14]. Bu çox çətin şəraitdə, Heydər Əliyev uzaqgörənliyi və mübarizəsi hesabına Sovet İttifaqında Moskva şəhərindən başqa ilk dəfə idi ki, hərbi təmayüllü məktəb yaradılırdı. Çox-çox irəliləri görməyi bacaran dövlət xadimi bunu edə bilirdi. Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 1970-ci illərdə orta ümumtəhsil məktəblərinin şəbəkəsi 3 dəfə artırılaraq 2000-i keçmiş, ali məktəbdə təhsil alanların sayı 70 mindən 100 minə qədər artıb. Əgər 1969-cu ildə Azərbaycandan cəmin 47 nəfər SSRİ-nin şəhərlərinə ali təhsil almağa göndərilirdisə, 1982-ci ildə bu göstərici 1200-dən artıq olub. 1969-1978-ci illərdə ölkəmizdə elmi-tədqiqat institutlarının sayı 89-dan 118-ə, elmlər namizədlərinin sayı 3000-dən 7594-ə, elmlər doktorlarının sayı 329-dan 853-ə, elmi işçilərin sayı 12850-dən 21407-ə çatıb.

70-80-ci illərdə – 10 il ərzində Azərbaycan Elmlər Akademiyası alimlərinin tədqiqatlarının istehsalata tətbiqi nəticəsində əldə edilən iqtisadi səmərə 570 milyon manatdan çox olmuş, 1000-dən çox müəlliflik şəhadətnaməsi alınıb. 1970-1985-ci illərdə iqtisadi səmərəyə malik 850-yə yaxın iş xalq təsərrüfatında tətbiq edilmiş, 2280 elmi, elmi-tədqiqat və xalq təsərrüfatı əhəmiyyətli nəticə əldə olunub.

Heydər Əliyevin həyatı, bütünlüklə fəaliyyəti bir amala qulluq edirdi. Azərbaycançılıq, Azərbaycan dövlətinə, Azərbaycan xalqına xidmət, millətimizə xidmət etmək onun həyatının ən ümdə amalı idi. O dövrün statistik məlumatlarına görə Sovet İttifaqında yalnız iki respublika mənfəətlə işləyirdi, onlardan biri də Azərbaycan idi.

İllər ötdükcə Heydər Əliyevin siyasi nüfuzu, dövlətçilik təcrübəsi, diplomatik bacarığı artır, şöhrəti respublika həddlərini aşdı Sovet İttifaqına və beynəlxalq aləmə yayılırdı. 1976-cı ildə Heydər Əliyevin MK-nin Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd seçilməsi də onun böyük siyasi yetkinliyinə, rəhbərlik və təşkilatçılıq bacarığına dövlət səviyyəsində verilən yüksək qiymət idi. Nəzərə almaq lazımdır ki, o zamanlar dünyanın bu nəhəng partiyasının 22 milyon nəfər üzvü, siyasi elita olan Siyasi Büronun isə cəmi 27 nəfər üzvü və üzvlüyə namizədi var idi.

1982-ci ildə Heydər Əliyev daha bir pillə yüksələrək MK Siyasi Bürosu üzvlüyünə seçildi. SSRİ deyilən bu nəhəng dövlətin ali rəhbərliyində təmsil olunmaq Heydər Əliyev potensialına, idarəçilik qabiliyyətinə və fəaliyyətinə verilən qiymət idi. Bir neçə gündən sonra isə ona yüksək bir vəzifə – SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsi həvalə olundu. Heydər Əliyev təqribən beş il bu vəzifədə işlədi, özünün parlaq siyasi-mənəvi keyfiyyətlərini, yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətini, çevik idarəçilik bacarığını burada da göstərdi. Bu illər ərzində İttifaqın, dünyanın bir çox mürəkkəb problemlərinin həllində yaxından və mütəmadi məşğul olmasına baxmayaraq, Azərbaycanı bir gün də unutmadı, doğma respublika üçün nə etmək mümkündürsə, hamısını etdi.

Türk-müsəlman dünyasının ən qatı düşmənlərindən biri olan M.Qorbaçov və onun ətrafındakı erməni maafiyası 1985-ci ildə hakimiyyətə gəldikdən sonra öz məkrli məqsədlərini həyata keçirmək

yolunda Heydər Əliyevi ən başlıca maneə bilirdilər. Bu da təsadüfi deyildi. Partiya və hökumətdə öz xüsusi çəkisi, ölkə ictimaiyyəti arasında böyük nüfuzu, dövlətçilik məsələlərində dərin təcrübəsi olan bu müdrik siyasətçini Siyasi Bürodan uzaqlaşdırmadan Qorbaçov qüruhu öz çirkin məqsədlərinə çata bilməzdi. Və... tədricən təzyiqlər, sıxışdırmalar, dedi-qodular işə düşdü. 1985-ci ildə öz vəfalı dostu, ömür-gün yoldaşı Zərifə xanımı itirən Heydər Əliyevə 1987-ci ilin oktyabrında ikinci zərbə dəydi. Xəstəlik bəhanə edilərək tutduğu vəzifələrdən uzaqlaşdırıldı.

Mərkəzdəki erməni mafiyası, Azərbaycanda isə erməni xislətli nankorlar sanki bir himnə bənd imiş kimi bunu gözləyirdilər. Heç bir ay keçmədi ki, Qorbaçovun yaxın əshabələrindən olan Aqambekyan Fransada ermənilərin "Qarabağ iddiaları" ilə çıxış etdi, "Humanite" qəzetinə müsahibə verdi. Bir sıra Azərbaycan mətbuatı böhtan və qarəzkarlıq kampaniyasında sanki Moskva mətbuatı ilə yarışdı. Lakin ən acınacaqlısı bu idi ki, Heydər Əliyevin hakimiyyətdən uzaqlaşdırılmasına sevinənlərin, əleyhinə böhtançı cizma-qaralar yazanların xeyli hissəsi onun iradəli çəkdiyi, çörək verdiyi nankorlar, vəzifə düşkünləri idilər. Düşmənlər isə böhtan və hədyanlarla kifayətlənmiş, Heydər Əliyevi fiziki cəhətdən məhv etməyə çalışırdılar. Bu böyük insan Moskvadakı bağ evində sanki günah işlətməmiş kimi nəzarətdə saxlanılır, hər addımı, hətta telefon danışığı və məktublaşması belə izlənilirdi.

Lakin tanrının hişf etməsi, vətən sevgisi, xalq istəyi, şəxsiyyətindəki yenilməzlik, polad iradə bütün qəsdləri və xəyanətkar planları boşa çıxardı... Və tariximizin ən həyəcanlı, qorxulu, məsuliyyətli məqamlarından birində – 1990-cı ilin iyulunda bu böyük insan onu gözləyən, ona ehtiyacı olan xalqına döndü. Lakin bir zamanlar sevə-sevə tikib-qurduğu, yüz minlərlə insana mənzil verdiyi Bakıda ölkəmizə və xalqımıza xidmət etməyən, lakin bu gün də prezident statusundan istifadə edən Mütəllibov kimi vətən xainlərinin uezbatından ona bir mənzili də çox gördülər. Heydər Əliyev doğma ata ocağına – qədim Naxçıvana gəlməli oldu. Bu dönüş qalan ömrünü istirahətdə keçirmək istəyən, böyük siyasətdən, ali vəzifələrdən yorulan bir insanın təqaüdə çıxması demək deyildi. Bu dönüş böyük siyasətə ikinci qayıdışın, Azərbaycanı özünə qaytarmağın, siyasətin yeni zirvələrini fəth etmənin başlanğıcı idi. Rus yazıçısı Maksim Qorkinin "Şahin nəğməsi" əsərində qələmə alındığı kimi, "Göydə uçmaq üçün yaradılmışlar, yerlərdə yaşaya bilməzlər" ifadəsi sanki bu cür insanlar üçün deyilmişdi.

Doğma Naxçıvanda o, sevgi və hörmətlə əhatə olundu, yaşadığı ata ocağı isə insanların ziyarət-gahına, inam və güvənə yerinə çevrildi. Ermənilər tərəfindən blokadaya alınmış, Azərbaycan rəhbərləri tərəfindən isə unudulmuş və taleyin ümidinə buraxılmış muxtar respublikada o, xalq ilə baş-baş qaldı, soyuğa, elektrik enerjisinin olmamasına, hər cür məşəqqətlərə hamı ilə birlikdə sinə gərdi. 1991-ci ilin payızında xalqın tələbi və təkidi ilə Naxçıvan MR-in Ali Məclisinə sədr, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə deputat seçildi.

Onun müdrik rəhbərliyi sayəsində Naxçıvan erməni təhlükəsindən xilas edildi, itirilmiş dövlətçilik atributları bərpa olundu, Muxtar Respublikanın bir qarış torpağı da düşməyə verilmədi. Azərbaycana 14 illik rəhbərlik etdiyi dövrdə olduğu kimi. Halbuki ta 1918-ci ildən 1969-cu ilə qədərki zamanlarda – Heydər Əliyevin hakimiyyətindən kənar dövrlərdə – Azərbaycan və eləcə də Naxçıvan torpaqları hissə-hissə, qanş-qanş satılmış, bir çox ərazilər ermənilərə ərməğan edilmişdi.

Bu müdrik insanın sərəştəli siyasəti və uzaqgörən rəhbərliyi sayəsində Bakı inzibati mərkəz kimi qalsa da, Azərbaycanın ideoloji və siyasi mərkəzi Naxçıvan olmuşdu.

1993-cü ilin yayında öz tarixinin ən faciəli günlərini yaşayan Azərbaycan xalqı hamılıqla özünün yeganə pənahına üz tutdu. Cəbhələrdə məğlub olan, daxildə vətəndaş müharibəsi təhlükəsi ilə üz-üzə gələn, antitürk qüvvələr tərəfindən təklənən ulu bir xalq öz nicatını Heydər Əliyevdə görürdü. Öz "qalan ömrünü xalqına qurban demiş" 70 yaşlı müdrik el ağsaqqalının böyük siyasətə, dövlət sükamı arxasına ikinci qayıdışı beləcə başlandı. Ulu bir xalqın yüz min illik tarix kitabının yeni sahifələri yazılmağa başlandı. Bir sözlə, Heydər Əliyev Azərbaycana, Azərbaycana və xalqımıza qayırdı. Bu müdrik dövlət xadimi on il Azərbaycana uğurla rəhbərlik etdi. Azərbaycana xaos və böhtandan, dağılmaqdan xilas etdi. O, Azərbaycana beynəlxalq təcridədən qurtardı. Azərbaycan beynəlxalq aləmdə çox görkəmli yer tutdu, beynəlxalq təşkilatların üzvü oldu, onların işində fəal iştirak etdi. Azərbaycan region üçün mərkəzə çevrildi. Günbəgün Azərbaycanın rolu, gücü və nüfuzu artdı.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən iqtisadi siyasət və iqtisadi islahatlar nəticəsində

Azərbaycan tez bir zamanda dirçəldi. Azərbaycan keçmiş sovet respublikaları arasında iqtisadiyyatın inkişaf ahənginə görə birinci yərə çıxdı. Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan dövləti üçün unudulmaz tarixi xidmətlərindən biri də milli iqtisadi inkişaf modelini formalaşdırmasıdır. Məhz bunun nəticəsində sosial-iqtisadi inkişafın proqramlaşdırılması mümkün oldu, iqtisadiyyatın idarə edilməsində sahəvi proqramların icrası təmin edildi. Ulu öndərin birbaşa iştirakı ilə 30-a yaxın dövlət proqramı qəbul olundu, bu tədbirlər iqtisadi resursların istifadəsinin səmərəliliyini artırmaqla yanaşı, onun icrasına nəzarəti də asanlaşdırdı [2, 2023, 17 mart]. Heydər Əliyev iqtisadi strategiyasının reallaşması sayəsində ölkəmizin ümumi inkişaf tempi də ilbəl artmağa başladı. Belə ki, 1996-2003-cü illərdə ümumi daxili məhsul istehsalı 90,1 faiz, dövlət büdcəsinin gəlirləri 3,5 dəfə, ölkənin valyuta ehtiyatları 85 dəfə, sənaye məhsulu 25,2 dəfə, xarici ticarət dövriyyəsi 4 dəfə artdı. Bu dövrdə iqtisadiyyata yönəldilən investisiyaların ümumi həcmi 20 milyard dolları ötdü [6, s. 274, 276, 333].

Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə karbohidrogen ehtiyatlarının mənimsənilməsi, işlənilməsi və nəqli, ən əsası, düşünülmüş yeni neft strategiyasının həyata keçirilməsi respublikamızın son 30 ildə yüksək tərəqqi mərhələsinə çatmasına dərin əsaslar yaratdı. 1994-cü il sentyabrın 20-də 8 ölkənin 11 şirkəti ilə "Əsrin müqaviləsi" adlanan beynəlxalq sazişin imzalanması Azərbaycanın dünya iqtisadi sistemində inteqrasiyasının və ölkənin enerji təhlükəsizliyinin möhkəm təməlini qoydu. 1999-cü ilin dekabrında isə Azərbaycanın ilk mənfəət nefti ilə doldurulmuş tankeri dünya bazarına çıxarıldı [12, 2023, 1 mart].

Artıq Azərbaycan dünyada islahatçı və dinamik inkişaf edən ölkə kimi tanınır. Ölkəmizdə keçirilən çoxsaylı beynəlxalq tədbirlər onun dünyada oynadığı rolunu və əhəmiyyətini əyani olaraq göstərir. Cənubi Qafqaz respublikalarında istehsal olunan Ümumi Daxili Məhsulun 83 faizi Azərbaycanın payına düşür [12, 2022, 14 may].

Heydər Əliyevin heyranedici uzaqgörənliyi, titanik fəaliyyəti sayəsində müasir müstəqil Azərbaycan dövləti yaradılmışdır. Ulu öndər Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin sarsılmazlığı və dönməzliyini ölkənin siyasi, iqtisadi və mədəni inkişafını təmin etmişdir. Heydər Əliyevin ideyaları Azərbaycan Respublikasının davamlı inkişafının əsasını təşkil edir. Nə qədər ki, Azərbaycan var Heydər Əliyev də olacaqdır. Heydər Əliyev deyəndə Azərbaycan xatırlanırsa, Azərbaycan deyiləndə Heydər Əliyev yada düşür, çünki Azərbaycan dövlətini xilas edən, onu strateji inkişaf yoluna çıxaran və uğurlu inkişafını təmin edən Heydər Əliyev olmuşdur.

Bütün bunlara görə, xalqımız onu əsrin böyük azərbaycanlısı, xalqın xilaskarı, müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və Azərbaycanı dünyaya tanıdan insan kimi qəbul edir, hörmət bəsləyir və ürəkdən sevir.

Heydər Əliyev dühası azərbaycançılığı milli ideologiyaya çevirdi. O bununla cəmiyyətin həmrəylik və bütövlüyünə, mənəvi birliyinə nail olmuşdur. Xalqımızın ümummilli liderinin "Mən həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam" sözləri dünya azərbaycanlılarının şüarı olmaqla soydaşlarımızın həmrəyliyinin təməl daşına çevrilmişdir.

ulu öndərin rəhbərliyi ilə 1995-ci ildə Azərbaycanda sabitlik təmin edildi. Heydər Əliyev müstəqil dövlət quruculuğunun ilk mərhələsində siyasi lider kimi xilaskarlıqla sabitliyi qovuşdumı bildi.

Dövlət quruculuğunun sonrakı mərhələsi daha məsuliyyətli və strateji əhəmiyyəti olan addımlarla zəngin olmuşdur. Ulu öndər həmin dövərdə müstəqil dövlətin:

1. Siyasi institutlaşmasını,
2. İdarəetmənin təkmilləşməsini,
3. Beynəlxalq enerji layihələrinin reallaşmasını,
4. Cəmiyyətin daha sıx birləşməsini,
5. İqtisadiyyatın yeni infrastrukturunun yaradılmasını,
6. Ordu quruculuğunu təmin etmişdir.

Heydər Əliyevin dövlət quruculuğa fəlsəfəsinin çox əhəmiyyətli bir cəhəti də siyasi varislik əsasında yeni liderin yetişməsidir. Dünya tarixində nadir hallarda siyasi liderlər özlərindən sonra tam uğurlu yeni lider yetişdirə bilirlər. Postsovet məkanında isə Heydər Əliyevdən başqa bu vəzifənin öhdəsindən gələ bilən ikinci dövlət başçısı yoxdur. Azərbaycan liderinin bu nailiyyətinin iki səbəbini vurğulaya bilərik.

Əvvəla, Heydər Əliyevin şəxsiyyət və siyasi xadim kimi yüksək keyfiyyətlərə, dərin zəkaya sahib olması həlledici rol oynamışdır. Hər şeyi dəqiq ölçüb-biçən, düzgün strategiya müəyyənləşdirən ulu öndər dövlətin və xalqın gələcəyini yüksək səviyyəli yeni liderə etibar etmişdir. İkincisi, ulu öndər siyasi varislik prinsipinə tam əməl edə biləcək yeni lideri uğurla seçmişdir. Yeni liderin İlham Əliyev olacağına ulu öndər tam əmin idi. Çünki uzun müddət Heydər Əliyev İlham Əliyevi siyasi lider kimi yetişdirmişdir.

Müasir Azərbaycan dövlətinin banisi olan ulu öndər Heydər Əliyev ölkəmizin dəyişməz və dönməz inkişaf strategiyasının müəllifi kimi əbədiyaşarlıq qazanmışdır. Zəmanəmizin ən görkəmli siyasi xadimi siyasi uzaggörənliyi, qətiyyəti və əzmkarlığı ilə Azərbaycanın yeni tarixində dövlətçiliyimizin möhkəmlənməsinə, müstəqilliyimizin əbədi olmasına verdiyi töhfələrə görə xalqımızın ümum-milli liderinə çevrilmişdir.

Beləliklə, göründüyü kimi, Heydər Əliyev bütün dünyada Azərbaycanın rəmzi kimi qəbul edilir. Xalqımız onun əziz xatirəsini həmişə uca tutur və minnətdarlıqla anır.

ƏDƏBİYYAT

1. Andriyanov V., Mirələmov H. Heydər Əliyev. Bakı, 2008, 559 s.
2. "Azərbaycan" qəz.
3. Əliyev Heydər / Azərbaycan Milli Ensiklopediyası. VIII c., Bakı: Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Elmi Mərkəzi, 2018, s. 357-360.
4. Hacıyev İ.M. Heydər Əliyev siyasəti: tarix və müasirlik. Bakı: Elm, 2023, 336 s.
5. Heydər Əliyev: 2 cildə. I c., Bakı: Turxan NPB, 2013, 500 s.
6. Heydər Əliyev: 2 cildə. II c., Bakı: Turxan NPB, 2013, 704 s.
7. Heydər Əliyev irsi Azərbaycanın davamlı inkişaf strategiyası. Bakı: Azərbaycan, 2006, 784 s.
8. Heydər Əliyev və Azərbaycan. Bakı: Azərbaycan, 2008, 838 s.
9. Heydər Əliyev. Böyük Azərbaycanlı. Bakı: Azər nəşr, 2013, 816 s.
10. Heydər Əliyev akademik yaddaşda. İstanbul, 2019, 359 s.
11. Hüseynova İ. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu. Bakı: Təhsil, 2004, 472 s.
12. "Xalq" qəz.
13. Qasımlı M. Heydər Əliyev – istiqlala gedən yol (1969-1987-ci illər). Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2006, 608 s.
14. Qurbani A. Mənim hərbi liseyim. Bakı: Əbilov, Zeynalov və oğulları, 2002, 352 s.
15. Zenkoviç N.N. Tale yolları. Bakı: Azərbaycan, 2007, 608 s.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: ismayil_haciyev@yahoo.com

İsmayıl Hacıyev

THE NATIONAL LEADER WHOSE NAME IS MENTIONED TOGETHER WITH AZERBAIJAN

The activities carried out by prominent political and statesman Heydar Aliyev during both periods of his leadership in Azerbaijan were involved in the research, analyzes and generalizations were made, and it was determined that when the great leader was first elected as the head of Azerbaijan, the country was known as a backward agrarian republic. So far, no five-year term has been completed. During the first leadership of Azerbaijan, the great leader carried out extensive organizational measures, as a result, he was able to increase the funds allocated to the republic from the union budget, paid special attention to the development of industry and agriculture, personnel training, expanded residential areas, changed the face of the Azerbaijani village and turned our country into a large industrial republic.

During the second period of his rule, he saved our country from chaos and conflict and civil war, turned our independence into eternity, rediscovered the Caspian oil for the world, and achieved the export of oil to the world market, provided the army building, carried out fundamental reforms, prepared and adopted a new Constitution.

Apparently, what Heydar Aliyev did for Azerbaijan has not been done by other leaders. Therefore, when we say Heydar Aliyev, we remember Azerbaijan, and when we say Azerbaijan, we remember Heydar Aliyev.

Keywords: Azerbaijan, Heydar Aliyev, year of Heydar Aliyev, political giant, savior, architect of independence, national leader.

Исмаил Гаджиев

ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЙ ЛИДЕР, ИМЯ КОТОРОГО УПОМИНАЕТСЯ ВМЕСТЕ С АЗЕРБАЙДЖАНОМ

К изучению привлечены меры, осуществленные видным политиком и государственным деятелем Гейдаром Алиевым в оба периода его руководства Азербайджаном, проведен анализ и обобщение, и установлено, что к моменту первого избрания великого лидера руководителем Азербайджана, страна была известна как отсталая аграрная республика. До этого времени ни один пятилетний план не был выполнен. В период первого управления Азербайджаном великий лидер провел обширные организационные мероприятия, в результате чего смог обеспечить увеличение средств, выделяемых республике из союзного бюджета, особое внимание уделял развитию промышленности и сельского хозяйства, подготовки кадров, ему удалось расширить жилые массивы, изменить облик азербайджанской деревни, а также превратить нашу страну в крупную индустриальную республику.

Во второй период своего правления он спас нашу страну от хаоса и конфликтов, гражданской войны, сделал нашу независимость вечной, заново открыл миру каспийскую нефть, сумел вывести ее на мировой рынок, обеспечил строительство армии, осуществил фундаментальные реформы, была подготовлена и принята новая Конституция.

Как мы видим, другие наши руководители не смогли сделать того, что сделал для Азербайджана Гейдар Алиев. Вот почему, когда мы говорим Гейдар Алиев, на ум приходит Азербайджан, когда мы говорим Азербайджан, на ум приходит Гейдар Алиев.

Ключевые слова: Азербайджан, Гейдар Алиев, год Гейдара Алиева, политический гигант, спаситель, архитектор независимости, общенациональный лидер.